אהדר קרעיה לאחוריה. קרע שקרע בהספד רבו החזיר החלוק לאחוריו ומה שלאחור לפניס כדי לקרוע קרע אחר להראות אבל עכשיו כיוס המיתה על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להוראות: **רמי להו כו'.** כדרמיון לעיל וע"כ מצעי ליה לאוקומי בריתתא בהכי וקתני אחד מברך לכולם דקביעות הוא: **הביאו להם מים.** כך היו רגילים: **נוטל ידו אחת.** לקבל בה כוס ששותה לפני המזון: **ענו.** על המטות והסבו: **חוזר ונוטל כ' ידיו.** שצריך לאכול בשתיהן: **אע"פ שכל אחד ואחד צרך לעצמו.** צריכין עוד ברכה אחת ברכה ראשונה פוטרתו שאין הראשון קרוי שלפני המזון שאינו במקום סעודה והאי בתרא הוא יין שלפני המזון: **אחד מברך לכולן.** לכיון דהסבו הוקבעו: **קשיא ריאשא.** דקתני כל אחד ואחד מברך לעצמו: **שאני אורחין דדעתייהו למיעקר.** סופן למיעקר ועלות ולהסב במקום אחר שאין זה מקום המסיבה אלא כאן ישבו עד שיתכנסו כל הקרואים. ולדך בעלי בתים עשירים היה לזמן לסעודתם אורחים עניים להכי קרי להו אורחים. והא דאמר רב יין לא בעי הסבה אלא בעלמא שלא בשעת סעודה קאמר או בשעת סעודה ובמקום סעודה: **הואיל ואין בית הבליעה פנוי.** ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע: **מכלל דאיכא עדיף מיניה.** ואפ"ה כיון דאתחיל בחדא עביד לאידך: **הנוטל ידיו אחלה.** במים אחרונים הוא מזומן לבהמ"ז: **חזייה.** רבי חייא לרב: **דהוה מרתח.** שמא ראה ידי מלוכלכות או שמא האריכתי באכילה יותר מדאי: **עיין בברכת מזונא קאמר לך.** כאן נתן לך רשות לברך בהמ"ז שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך: **על הריח.** של מוגמר: **המרחו.** קיטור העשן שמתמר ועולה: **הא לא אתא.** לא הריח בו עדיין ולא נהנה: **מברכין עליהן בורא עצי בשמים.** ואע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה: **חוץ ממושק.** מושק"א בלע"ז: **שהוא מן חיה.** מן הרעי של חיה: **מיהיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון.** שהעץ עצמו בא לפניהו: **של בית רבי ושל בית קיסר.** נקט הני משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה: **ועל הדדם שבכל מקום.** וה"ה לכל הדומה להם שהעץ עצמו מריח בלא שרפה אלא הדדם שביה ודברו חכמים בהווה בכל מקום. ומוגמר לא מברכינן אלא בורא מיני בשמים: **משחא דאפרסמא מאי מברכין.** על ריחו: **שמן אורנו.** שהיה גדל ביריחו ועל שם הריח היתה נקראת יריחו. והוא פנג האמור בספר יחזקאל (כז) יהודה ואר"י המה רוכליך בחיטי מנית ופנג כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון: **בר מיניה דרב יהודה.** אל תביא לי ראיה מדבריו בזו: **כשרתא.** קושט: **משחא רביתא.** שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכו: **לא.** הואיל ואין נראה לעיניהו אלא השמן: **משחא טחינא.** שטחנו בו כשרתא: שמלק

כל אחד נוטל ידו אחת. מפני [ו] כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגפי הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו[א]: **בא** להם יין וכו'. אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין לאחר המזון כ"ש זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שנוי מקום ולריך לברך: **הואיל ואין בית הבליעה פנוי.** וי"מ כשאומר סברי מורי והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיהיו פטורים וכן משמע בירושלמי גבי הך ברייתא ה"מ באוכלין אבל בבעל הבית פטור מפני שהכל פוסים אצל בעל הבית תני רבי חייא אף בעל הבית בתוך ביתו ואין נראה לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים שיברך כל אחד לעצמו אינו יוצא כלל בברכת חבירו וגם שלא תחלוק בין פנוי לשאינו פנוי דאתי למטעי והטוב והמטיב יש מפרש שפוטר לאחרים לבולי עלמא דהכי משמע הטוב לעצמו והמטיב לאחריני שהם שותים ממנו ורבינו יחיאל היה אומר דלא היא דשייך נמי אין בית הבליעה פנוי ולא פליג בין הטוב ובין ברכת היין דמשום האי טעמא הטוב לדידיה ומטיב לאחריני אינו פוטר אחרים דהא המטיב שייך אפי' שלא בפני המטיבין ו כדאמרי' לקמן בפרק הרואה (דף נט:) אמרו לו ילדה אשתך זכר אומר ברוך הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאשתו אע"ג דאין אשתו אצלו אבל לריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעין עצמן כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא ולכך נראה וטוב למבדיל וגם לשומעים שיאכו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותם: **כל** המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים. אע"פ שנשרפו ואין עלי בשמים בעין: **ועל** ההדם שבכל מקום. בעל הלכות גדולות לא גריס תיובתא ומשני תנא הדס וכל דדמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן לריח אלא לאכול[ב] ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם ברך שהכל יצא והרב רבינו משה מקולי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים: **משחא כבישא.** פי' ר"ח שמענו מרבותינו שבושמין שומשמין וורד ועצי בושם זמן מרובה וקולטין השומשמין ריח של בשמים וסוחטים וטוחנים אותם ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח: שמן

אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסבו דמי: **הסבו אחד מברך:** אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה ור' יוחנן אמר [א]אפילו יין נמי בעי הסבה איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה מיתיבי [ו]כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין ועל גבי קתדראות עד שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו בא להם יין אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו אחד מברך לכולם להאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסבה אבל יין לא בעי הסבה קשיא רישא שאני אורחין דדעתייהו למיעקר ולהאיך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה אבל יין לא מהניא ליה הסבה קשיא סיפא [ז]שאני התם דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת מהניא ליה הסבה ליין: בא להם יין בתוך המזון: [ח]שאלו את בן זומא מפני מה אמרו [ט]בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולם אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי: והוא אומר על המוגמר כו': מדקתני והוא אומר על המוגמר מכלל דאיכא עדיף מיניה [ג]ואמאי הואיל והוא נטל ידיו [א] תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי [ז]אמר רב [ג]הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה [ט]רב ורבי חייא הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה דהוה מרתת אמר ליה רבי חייא [י]בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך: אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה [ד]מאימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו א"ל רבי זירא לרבא בר ירמיה והא לא קא ארח אמר ליה ולטעמיך המוציא לחם מן הארץ דמברך והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה לארוחי אמר רבי חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי [ה]כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ [ו]ממושק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ועל אפרסמון של בית קיסר ועל ההדם שבכל מקום תיובתא אמר ליה רב חסדא לרב יצחק האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה א"ל הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו א"ל בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל לכולי עלמא מאי א"ל הכי אמר רבי יוחנן [ז]בורא שמן ערב אמר ר' אדא בר אהבה האי כשרתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי [ח]אפי' משחא טחינא אמר

מסורת הש"ס

א) תוספתא פ"ד ה"ס, ב) תוספתא פ"ד ה"י, ג) רש"ל מ"ז עד באחרונה, ד) לקמן מו:, ה) [שסן, ו) פי' בר גדוליס [שנת ג: ושם פרש"י בן גדוליס וט' מ"ש לעיל יג:], ז) [ועי' מ"ש תוס' פסחים קטו. ד"ה כל שעיטולו כו' ותו' מגיגה יח: ד"ה הנוטל],

גליון הש"ס

גמ' שאני התם דמנו דקא מהניא ליה הסבה. עי' לעיל דף ל"ט ע"א ברש"י ד"ה זקנה ובמוס' ד"ה נתן:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ואמאי הואיל והוא נטל ידיו באחרונה) נמחק:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף. ואינו אלא לנקיות בעלמא. ב. בתוס' רי"ש הוסיף. ולכך לא מקרו עצי בשמים.

לעזי רש"י

מושג"א. מושֵׁק.

רבינו חננאל

והוא אומר על המוגמר. פירוש, אריש קאי דקתני הסבו אחד מברך לכלן המוציא לחם מן הארץ והוא אומר על המוגמר, פירוש הבוצע הוא מברך על המוגמר, ואם הביאו בתוך הסעודה אף על פי שאין דרך ארץ להביא מוגמר על הסעודה אלא לאחר הסעודה, ולא תימא כשם שלאחר הסעודה כל אחד ואחד מברך לעצמו, כך בתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו, אלא בתוך הסעודה אחד מברך לכולן. ומפורש כך בתלמוד ארץ ישראל; ואומר על המוגמר, מה בין מוגמר ליין, מוגמר כולהון מריחין, כלומר כולן נהנין וכולן חייבין לברך. יין כל אחד כשהוא שותה בתוך הסעודה הוא מברך, ואע"ג דאיכא גדול ממנו, כיון שנתנו לו רשות לזה ובוצע, הוא מברך על המוגמר. מסייע ליה לרב דאמר הנוטל ידיו באחרונה תחלה, הוא מזומן לברכת המזון, ואע"ג דאיכא התם גדול ממנו, כבר ניתנה לו רשות. **הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה.** כל הגדול קודם אבל הקודם ונטל זריז ומשובח. ומדקאמר תחלה שמע מינה שכולם צריכים ליטול. מן[הא שמעינן שאם רוצים לברך ושוב ליטול ידיהם הרשות בידם. והני מילי שלא אכלו דבר מזוהם כגון בשר בהמה ועוף אי נמי דגים, אבל אכלו דבר מזוהם, קיימא לן לקמן פרק אלו דברים דידים מזוהמות פסולות לברכה. **חייה** אמר אביי ואמר לו ביגר פחתי פי' בר רברבי כדכתיב] והפחות והסגנים.

עין משפט נר מצוה

קכג א מיי' פ"ח מהל' ברכות הל' יב סמג עשין כז טור או"ח סי' קעד טוש"ע או"ח סימן ריג סעיף ח:

קכד ב מיי' פ"ד מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טוש"ע או"ח סי' קעד סעיף ח:

קכה ג מיי' פ"ז מהל' ברכות הלכה יב סמג שם טוש"ע ס"ח סי' קפ"ז סעיף ו:

קכו ד מיי' פ"ע מהל' ברכות הל' ב סמג שם טוש"ע או"ח סימן רעז סעיף יב:

קכז ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג:

קכח ו מיי' שם והל' ח טוש"ע שם סעיף ב:

קכט ז מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ד:

קל ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

מוסף רש"י

הואיל ואין בית הבליעה פנוי. לענות אמן אחר ברכה ואינו מתכוין לה לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו (סידור רש"י סי' קה, הפרדס ענף קפה) ואם נתכוין יענה אמן ויצא (הפרדס שם). **בר פחתי.** כן גדוליס (שבת ג: וכתו.) או: בנו של תלמיד חכם (נדיר נט:). **משחא כבישא.** לא בצא בתוך הסעודה קאמר אלא בצא להריח (לקמן נג.).

רבינו חננאל (המשך)

קום עיין בברכת המזון אמר לך, כלומר, רב נתן לך רשות לברך ברכת המזון, וכיון שהתחיל ידך בתחילה אתה הוא המזומן לברך ברכת המזון. **וברכת המגמר משתעלה תמרתו,** שנתברך, כי הרוח עולה, ואין לאדם ליהנות בעולם הזה בלא ברכה להקב"ה, וכל המצות ברכתן עובר לעשייתן, וכן כל בשמים מברכין ואח"כ מריחין. **כל המגמרות ברכתן בורא עצי בשמים.** חוץ מן המושך שהוא מין חיה, לפיכך אין מברכין עליו אלא מיני בשמים. וכן אלעגבר שהוא מין הדגה כיוצא במושק בורא מיני בשמים. וכן כל היוצא בהן שאינו מן העץ. ומתרבינן עלה אין מברכין בורא בהן מיני בשמים. אלא על אפרסמון וכול', ומשנינן הדס וכל דדמי לה. וכך הלכה. **מישחא דאפרסמון** כו' יוחנן דאמר שמן ערב. פירוש **כשרתא** עיקרו שמן ומפנימין אותו במיני בשמים. פירוש **שמן כבוש** שמענו מרבותינו שכובשים שומשומין וורד ועצי בושם זמן הרבה, וקולט השמשמין הריח שלבשמים וטוחנין אותו ויש בו ריח בשמים. פירוש **מישחא טחינה** קרוב לטחינתו נתן עליהם עצי בושם, מהו דתימא כיון דקרוב לטחינתו נתנן בהם לא קלטו, קמשמע לן דבין כשרתא בין מישחא כבישא בין מישחא טחינה, כולהו בורא עצי בשמים מברכינן עליהו.

שמן והדם. הלי שמן להריח הוא דלי להעביר הזוהמא הא אמרינן בפרק אלו דברים (לקמן נג.) דאין מברכין עליו: **הבי אמר רבא הלכתא בבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא** דקא עביד. כך כתוב בספרים שלנו ובפירוש רש"י אבל רב אלפס פסק כרבא משמע שלא היה גורס בספרו ולא היא ולא וכו':

[י] **האי מאן דמורח באתרוגא וחבוש' מברך וכו'.** ודוקא כשמריח בהם אבל אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת איך כי אם ברכת אכילה: באוכלי

אמר רב גידל אמר רב האי [א]סמלק מברכין עלויה בורא עצי בשמים אמר רב חננאל אמר רב הני [ב]חלפי דימא מברכין עלייהו בורא עצי בשמים אמר מר זוטרא מאי קראה [1]והיא העלתם הגנה ותטמנם בפשתי העץ [ג]נרקום דגנוניתא (רב משרשיא אמר) האי [2]נרקום דגנוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים אמר רב ששת הני [ד]סיגלי מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים אמר מר זוטרא [ה]האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות אמר רב יהודה [ו]האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב [ז]מנין שמברכין על הריח שנאמר [2]כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידים [ח]בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון שנאמר [3]ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון: ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מאי דכתיב [4]את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלה ליה קורא לדבר אחר [ט]ואיהו דידיה עביד ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אבוקה כשנים וירח כשלשה איבעיא להו אבוקה כשנים בהדי דידיה או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה ת"ש וירח כשלשה אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר אלא אי אמרת לבר מדידיה ארבעה למה לי והאמר מר לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק לשלשה אינו נראה כל עיקר אלא לאו שמע מינה אבוקה כשנים בהדי דידיה שמע מינה: [י]ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש [יא]ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר [5]היא מוצאת וגו': ת"ר הביאו לפניו שמן והדם ב"ש אומרים מברך על השמן ואח"כ מברך על ההדם וב"ה אומרים [יב]מברך על ההדם ואח"כ מברך על השמן אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדם לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו [יג]א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדם שקל רב פפא בריך אהדם ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא [יד] הלכה כב"ה [טו] ולא היא [א] [יז]לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד ת"ר [יח]הביאו לפניהם שמן ויין ב"ש אומרים אוחז השמן בימינו ואת היין בשמאלו מברך על השמן וחוזר ומברך על היין ב"ה אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין וחוזר ומברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש ת"ח הוא טחו בכותל מפני שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם ת"ר ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבושם [יט]לשוק [כ]ואל יצא יחידי בלילה ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק ואל יסב בחבורה של עמי הארץ ואל יכנס באחרונה לבית המדרש ויש אומרים אף לא יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה [כא]אל יצא כשהוא מבושם לשוק א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן במקום שחשודים על משכב זכור אמר רב ששת לא אמרן אלא בבגדו אבל בגופו זיעה מעברא ליה אמר רב פפא [כב]ושערו כבגדו דמי ואמרי לה כגופו דמי [כג]ואל יצא יחידי בלילה משום חשדא ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קא אזיל [כד]ואל יצא במנעלים המטולאים מסייע ליה לרבי חייא בר אבא [כה]דאמר ר' חייא בר אבא גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים איני והא ר' חייא בר אבא נפיק אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן בטלאי על גבי טלאי ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה ובפנתא [כו] לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן [כז]בה ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה [כח]ואל יספר עם אשה בשוק אמר רב חסדא ואפילו היא אשתו תניא נמי הכי אפילו היא אשתו ואפילו היא בתו ואפילו היא אחותו לפי שאין הכל בקיאין בקרובותיו [כט]ואל יסב בחבורה של עמי הארץ מאי טעמא דילמא אתי לאמשוכי בתרייהו [ל]ואל יכנס אחרונה לבית המדרש משום דקרו ליה [לא]פושע וי"א [לב]אף לא יפסיע פסיעה גסה דאמר מר [לג]פסיעה גסה גוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם מאי תקנתיה להדריה בקדושא דבי שמשי [לד]ואל יהלך בקומה זקופה דאמר מר [לה] המהלך בקומה זקופה אפילו ארבע אמות כאילו דוחק רגלי שכינה דכתיב [לו]מלא כל הארץ כבודו:

מתני'

סמלק. יסמי"ן קורין לו בלשון ישמעאל [ז]והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה ממו ושלשה עלין לכל שורה: **חלפי דימא.** בוטש שקורין אספי"ג והוא שבולת גרד ועשוי כעין גבעולי פשתן (ב) דאשכחן גבעולין דאיקרי עץ: **גרקום.** מבלגת הסרון בה"ג: **דגונויתא.** הגדל בגינה: **סיגלי.** ויול"ש בלע"ז: **חבושין.** קודוניי"ש בלע"ז: **להתגאות.** ליהנות: **בלבנון.** שמריחין עליו ופרחיו: **יפה לו אומנתו.** ואפי' בורסי גאה לו אומנותו בעיניו ועשה הקדוש ב"ה כן שלא יחסר העולם אומנות: **קורא.** רך הגדל בדקל תלה אותו לחזיר והוא יגלגלנו באשפה שזו היא אומנותו: **אבוקה.** כשני בני אדם. לענין היולא בגילה דאמר מר ע) אל יצא אדם יחידי בגילה: **וירח כשלשה.** ויש חלוק בין שנים לשלשה כדלקמן: **לאחד נראה.** השד ומזיקו: **היא מולאה והיא שלהה וגו'.** ואילו בהדיא לא אמרה אלו הסימנים של יהודה הם ולו אני הרה אלא לאיש אשר אלה לו אנכי הרה אם יודה יודה ואם לאו אשרף ולא אלבין פניו: **שמן והדם.** בסוף הסעודה שמן לסוף ידיו להעביר זוהמת האוכלים והדם להריח כמו שאמרנו: **אני אכריע.** לגד בית שמאי: **זכינו לריחו ולסיכתו.** כגון משחת כשיאש פ) הלכך שמן עדיף: **ולא היא.** לא אמר רבא הלכתא כב"ה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עלמו בכך: **שמן ויין.** זהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה: **חוזר ומברך על היין.** כגון בחול שאין היין קבע ואין היין שלפני המזון פוטרו: ג) **שמן בימינו.** לפי שעליו מברך תחלה: **מברך על השמן.** פ) בורא שמן ערבי): **וטחו בראש השמש.** כדי שלא יצא בידיו מבושמות בשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם: **שחשודים על משכב זכור.** מבשמין עצמם כדי שיתאוו להם: **ושערו כבגדו דמי.** דלא שכיח דיה זיעה: **ואמרי לה כגופו.** דשכיח דיה זיעה: **משום חשדא.** של זנות: **דלא קביע ליה עידנא.** שלא קבעו לו רבו קביעות ללמדו בלילה: **בפנתא.** אנפייני"א בלע"ז שעל גבי הרגל: **גילדא.** עקב שקורין שול"א: **בימות הגשמים.** הטיט מכסהו: **אפי' היא אשתו.** שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו: **דקרו ליה פושע.** מתעצל: **בקדושא דבי שמשי.** שאותה כוס של קידוש בשבת בלילה:

מתני'

עין משפט נר מצוה

קלא א ב מיי' פ"ט מה"ל ברכות הל' ו סמג עשין מז טוש"ע או"ח סי' רנז סעיף ז:
קלב ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:
קלג ד טוש"ע שם סעיף ח:
קלד ה מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף ב:
קלה ו מיי' פ"י שם הל' יג סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכז:
קלו ז מיי' פ"ט שם [הלכה ח ופ"ז הלכה כז] סמג שם טוש"ע או"ח סי' רכז סעיף ח:
קלז ח מיי' פ"ו מה"ל דעות הל' ח [וש"ג מה"ל תוספ' דעות הל' ז טוש"ע או"ח סי' תכ סעי' לט]:
קלח ט מיי' פי"ט מה"ל ברכות הל' ג סמג עשין מז טוש"ע א"מ סי' רכז סעיף יח:
קלט י מיי' פ"ז שם הלכה יד ופ"ט הלכה ד סמג שם טור או"ח סי' ריב וטוש"ע או"ח סימן רו סעיף ד:
קמ כ ל מ נ מיי' פ"ה מה"ל דעות הל' ט:
קמא ס מיי' שם הלכה ז:
קמב ע מיי' שם הלכה ב:
פ [מיי' פ"ו מה"ל פ"ה ה"ז טוש"ע יו"ד סי' רמד סעיף טז]:
קמג צ מיי' פ"ה מה"ל דעות הלכה ח:
ק מיי' שם [טוש"ע או"ח סי' ב סעיף ו]:

תורה אור השלם

1. וְהִיא הֶעֱלָתָם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל הַגָּג:
יהושע ב ו
2. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּ יָהּ: תהלים קנ ו
3. יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְّבָנוֹן:
הושע יד ז
4. אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ גַּם אֶת הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא יִמְצָא הָאָדָם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף: קהלת ג יא
5. הִוא מוֹצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל חֲמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה:
בראשית לח כה
6. וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
ישעיהו ו ג

רבינו ניסים

ששה דברים גנאי לתלמיד חכם אל יצא יחידי בלילה. ובמסכת שחיטת חולין בפ' גיד הנשה (דף צא) אמרינן ריאבק איש עמו אמר ר' יצחק מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה. ויש אומרים אף אל יהלך בקומה זקופה ובפרק האשה נקנית (קדושין דף לא) אמרינן אמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם שיהלך ד' אמות בקומה זקופה שנאמר (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו:

רבינו חננאל

פירוש **סימלק** יאסמין. פירוש **גרגיס** חבצלת השרון. אסיקנא סמלק ונרגיס דגינוניתא בורא עצי בשמים. **נרקיס דדברא.** פירוש, דגדל בשדות בלא זרעה, בורא עשבי בשמים, וכן כיוצא בהם. חילפי ימא נמי בורא עצי בשמים. ואף על גב דרכיכי עצים מיקרו, דהא פשתי העץ דרכיכי ואיקרו עץ. ופירשו הראשונים הני חילפי דימא לא ברור לן ודאי מאי נינהו. וקיי"ל כי הא מתניתא דכל שתחלת בריאתו מוציא עלין, מין ירק הוא, וכל שתחלת ברייתו מוציא עץ, אילן הוא. **האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי.** אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות נאות ליהנות מהם. **מנלן מתמר שנאמר היא מוצאת** וגו'. [עי' פי' ר"ח כתובות סז, ב]. **א"ל הכי אמר רבא הלכה כבית הלל.** שמן והדס אסקא רבא הלכתא כבית הלל דאמרי מברך על ההדס ופוטר את השמן, דר' יוחנן דאמר הלכה כהמכריע ליתא, דהלכה למעשה כבית הלל.

מסורת הש"ס

א) [ל"ל אמר רב משרשיא], ב) [ל"ה יא], ג) [ל"ל בחורי ישראל שלא עשאו עשב חטוף שיתנו וכו' ע"ש], ד) [גי' הערוך והוא לדידיה אזיל ע"פ ערך קנ], ה) ב"מ עט. כתובות סז: סוטה י:, ו) [ע' תוספות פסחים כפ. ד"ה אין ומו' ב"ק קטז. ד"ה הכרעה], ז) [ז"ל רמ"א מפלטו ס"ס ה' רב פפא מסבא דנפשיה דנפשיה פליג על ר' יוחנן ולא מתמה כסופא הוא דבעי לאשתמוטי אלא בגמרא אסיקנא ותלה הגדולה בכבו ולא לאו דקוים ליה דהכי הלכתא לא עביד עובדא בנפשיה והכי קי"ל בכל דוכתא מעשה רב], ח) [תוס' ד"ה ה"ל], ט) מס' ד"א זוטא פ"ו, י) [ע' מולין לא. פסחים קיב:], כ) זבחים יט., ל) [שבת קיד. ע"ש], מ) [הרמב"ם לא הזכיר אלא המלוק בין יומות המתה לאסור ויומות הגשמים מותר אבל ההפרש בין פנתא לגילדא וכן בין לאורחא או בביתו השמיט תמנם הרי"ף בברכות ויותר ביאור בשבת פ' אלו קשרים הביא כל דרכים אלו ועי' בלחם משנה הל' דעות פ"ה דין טו], נ) גי' רש"ל עגל, ס) שם קיג: [תענית י:] [ע' תוס' תענית י: ד"ה פסיעה], ע) [פסחים קיב:], פ) [ע"ל], צ) [ד"ה שמן וד"ה מברך לפני ד"ה חוזר], ק) [ע"ל], ר) [שייך לעיל קודם ד"ה שמן],

הגהות הב"ח

(א) גמ' הלכה כב"ה (ולא היא וכו' דעבד) תפ"מ. וז"ב האלפסי לא גרס ליה: (ב) רש"י ד"ה חלפי וכו' גבעולי פשתן מאי קרא דאשכחן:

גליון הש"ם

גמ' **ולא היא לאשתמוטי נפשיה.** עי' בקרבן עדה בירושלמי מיר פ"ז דף כ"ה ד"ה אימתיי ואמא מלקי. ועי' בתוספות הרלב"ח דף רע"ע ד"ה וכר מן דין: רש"י ד"ה סמלק וכו' **והוא מין עשב.** כדאמרינן אח"כ הני פגלי. מבואר דסיגלי לא הוי יסמין. וכמו שפי' רש"י סיגלי (ויול"ש בלע"ז), ועי' רש"י על המורה (בכלאים ל יד) וכמ"ש שם: רש"י ד"ה מברך על השמן **בורא שמן ערב.** עי' לקמן נ"ג ע"א בכ"י ד"ה אין מברכין עליו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד) נמחק וכ"ג הרי"ף ל"ג: [ב] שם (וכפנתא ל"א אלא בגלודא דל"ל ד"ה וכר מן דין: רש"י ד"ה סמלק וכו' **והוא מין עשב.** כדאמרינן אח"כ הני פגלי. מבואר דסיגלי לא הוי יסמין. וכמו שפי' רש"י סיגלי (ויול"ש בלע"ז), ועי' רש"י על המורה (בכלאים ל יד) וכמ"ש שם: רש"י ד"ה מברך על השמן **בורא שמן ערב.** עי' לקמן נ"ג ע"א בכ"י ד"ה אין מברכין עליו:

לעזי רש"י

יסמי"ן. יסמין (מין עשב). אישפי"ג. אזוביון. ויולי"ש. סגלים, סיגליות. קודוניי"ש [קודוינ"ץ]. חבושים (פירות). אנפיני"א [אינפיניי"א]. פנת (העור העליון של הנעל). שול"א. סוליה.

מוסף רש"י

שנאמר היא מוצאת. לע"פ שהיו מוליאין לאותה לשריפה לא אמרה להם ליהודה נבעלתי אלא שלחה לו למי שאלה לו אנכי הרה, ואם יודה הוא מעצמו יודה (ב"מ נט.) ואם לאו מיהרף ולא תגלה היא את הדבר (סוטה י: וכעי"ז כתובות סז: ובראשית לח כה). **פסיעה גסה.** יותר מאמה, פסיעה בינונית אמה (שבת קיג:). **בקדושא דבי שמשי.** השותה מיין של קידוש גלוי שבתות (שבת קיג:) גלוי שבת קרי בי שמשי בכל דוכתא, מפני שבין השמשות שלו תלוים מכל ימיה והולך להזכירו בכמה מקומות (שם פו:) ונראה בעיני לפי שבין השמשות שלו שגור בפי כל והכל מרדים אליו לגמור מלאכתן עד שלא מחשך, קרו ליה בי שמשי (כתובות קג:). **מלא כל הארץ כבודו.** משמע משתרבב ויורד למטה והזוקף קומתו נראה כדוחק (קדושין לא.).

מתני' מליח. כל דבר מלוח: **גמ' פירות גנוסר.** פירות ארץ יס כגרת חסונים מן הפת: **זיונא.** משמע מידי דבר אכילה: **מזונא.** דבר הסועד: **דשריק דודבא מאפותיה.** שהזנוב מחליק ממלמו. מתוך להלת פניס בשרו מחליק: **עד דמריה.** דעתו מטרפת: **באוכלי** פירות גנוסר שנו. שהמליח עיקר שהוא בא להשיב הלב שנתלש מפני מתיקות הפירות והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המליח וא"ת פירות הוי עיקר ומליח טפל ולבריך על הפירות ולפטר כולהו וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"נ בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיתלש לבו מחמת המתיקות: **מברך** על המליח. ואף על גב דאשמעינן דפת פוטר את הפרפרת אינטריך לאשמעינן דפעמים דפת טפל: **רבי עקיבא אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו כו'.** ולא דמי להיא דלעיל (דף לז.) דר"ג נתן רשות לר"ע לברך וכו' דשאני הכא דאיקבע מזוניה עליה: **על** העץ ועל פרי העץ. אבל על היין מברכים על הגפן ועל פרי הגפן דכיון דיין קובע ברכה לעצמו משום חביבותיה הוא הדין לאחריו ובתחילה יש שחותמין על האדמה ועל הפירות ויש שחותמין על הגפן ועל פרי הגפן מיהו לכאורה משמע דא"ל לשנות החתימה שהרי אין אנו משנין רק לומר פרי הגפן במקום פרי העץ אבל בעלמא היכא דלא מברכינן על העץ אלא בחתמת על האדמה ועל הפירות ביין נמי אין לשנות ובס' המיימוני מצריך להזכיר בה מעין המאורע בשבת ובי"ט וכן משמע בירו' ומיהו לא נהגו העולם כן ויכול להיות מה שמזכירים מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילין לקבוע איין ומיני פירות אבל האידנא לא קבעי ופר"ח היכא דאכיל מיני מזונות כגון דייסא ותאנים ושתי חמרא מברך בורא אתה ה' אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו' וחותם בא"י אמ"ה על האדמה ועל המחיה ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתים דהאדמה היא המוציאה המחיה והפירות:

אינהו מיכל אכלי ואנן מברכין. משמע שאין נראה למקשן שידברו האמוראים בבבל בשביל בני ארץ ישראל כי כך פר"ת גבי (קדושין כט.) לעולם ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה ותנא אחריתי ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה ומסיק הא לן והא להו ופירש ר"ת דר' יוחנן היה מדבר בשביל תלמידיו שהיו מבבל דשמא הכא קיס ליה למקשן דבאותה שעה שאמר רב חסדא הא מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מא"י וכן לא שום תלמיד מבבל לפני רבי יוחנן וא"כ לא היה מזכיר רב חסדא שהיה מבבל כי אם לבני בבל ולהכי פריך היאך יברכו בני בבל על הארץ ועל פירותיה משמע דקאי דוקא על פירות של ארץ ישראל והם אינם אוכלים אותן: עבידנא

מתני' [א]הביאו לפניו מליח (ה) תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו (ו)זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: **גמ'** ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בריה דרב עוירא אמר רב אשי באוכלי פירות גנוסר שנו (ז)אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר כי הוינן בי מאה מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה וכי הוינן בי עשרה מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה וכל מאה מינייהו (ז)הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי (ח)ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא זיונא ס"ד אלא אימא מזונא רבי אבהו אכיל עד דהוה שריק ליה דודבא מאפותיה ורב אמי ורב אסי הוו אכלי עד דנתור מזייהו רשב"ל הוה אכיל עד דמריד ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתיה כי אתא רב דימי אמר עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקוצצי תאנים מע"ש לע"ש כי אתא רבין אמר אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות משלש בריכות בחדש כי אתא ר' יצחק אמר עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו בר מבנתיה דרב חסדא דהוו נסיבן לרמי בר חמא ולמר עוקבא בר חמא ואע"ג דאינהי הוו כהנתא אינהו לא הוו כהני אמר רב כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל סעודה שאין בה (ט)שריף אינה סעודה: **מתני'** אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכ"א ברכה אחת (י)(מעין שלש) ר"ע אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות (יא)השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו ר' טרפון אומר (יב)בורא נפשות רבות וחסרונן: **גמ'** מ"ט דר"ג דכתיב [1]ארץ חטה ושעורה וגו' וכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו' וכתיב [2]ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ורבנן ארץ הפסיק הענין ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין ההוא מבעי ליה (יב)למעוטי הכוסס את החטה א"ר יעקב בר אידי א"ר חנינא [3]כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רבה בר מרי אריב"ל כל שהוא משבעת המינין בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו [א] ברכה אחת מעין שלש א"ל [4]אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה (יג)ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל דחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו' וחותם על הארץ ועל המחיה מיחתם במאי חתים כי אתא [ב] רב דימי אמר רב חתים בר"ח ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים הכא מאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות א"ר עמרם (יד)ולא פליגי הא לן והא להו מתקיף לה ר"נ בר יצחק אינהו אכלי ואנן מברכין [5]אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה אמר

לו. רב חסדא מבבל ובבבל חתמי על האדמה ועל פירותיה ור' יוחנן מארץ ישראל והתם חתמי על הפירות: **ואנן מברכינן.** על פירותיה מארץ ישראל לחודה קאי ואנן לא אכלינן מינייהו ומברכים עליהו: קופרא

עריס. ספלים מלאים חתיכות דג חתוך שקורים טונינ"א: **נקוללי תאנים.** למאכל פועלים שקוללים תאנים והיו מרובים עד שכל אנו צריכין להם למאכל: **בריכות.** קוביי"ש בלע"ז: **משלש בריכות בחדש.** ג' פעמים בחדש מורידים ממנו כך: **שמנים זוגות אחים.** שנים שנים אחים היו כולם וכן נשותיהם: **שריף.** תבשיל לח שיש בו מרק כמו שורפה חיה (ו): **מתני' מברך אחריהם ג' ברכות.** ר"ג לטעמיה דאמר לעיל בפירקין (דף לז.) כל שהוא מז' המינים מברך אחריו ג' ברכות: **אפילו אכל שלק.** של ירק: **והוא מזונו.** שסמך עליו למזון: **וחסרונן.** לרבי ספוקן: **גמ' וברכה.** אכולהו קאי ובההוא קרא ג' ברכות רמיזי כדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (לקמן דף מח:): **ארץ הפסיק הענין.** ולא קאי וברכת אלא אלחם דסמיך ליה: **ור"ג ההוא.** הפסקה לפרושי חטה דכתיב בקרא קמא אתא ולמעוטי שאם כסקה כמות שהיא אין זו בכלל ברכה אא"כ עשאה לחם: **חמשת המינים.** כולם מין דגן חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון. כוסמין מין חטה שבולת שועל ושיפון מין שעורה: **מברך עליו ג"מ מזונות.** אם עשאו תבשיל: **כל שהוא מז' המינים.** משאר ז' המינים האמורים בפסוק ואינו מין דגן: **אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה ורחבה.** אתרוייהו קאי כולה עד סופה: **רב חתים בר"ח כו'.** אע"ג דדמיא לתרתי: **הכא מאי.** מי מתחמינן בתרתי דהאי גוונא כגון על האדמה ועל הפירות ולא הויא חתימה בשתים ממש כדמפרש לה בפרק שלשה שאכלו (לקמן דף מט.): **הא לן והא להו.** רב חסדא מבבל ובבבל חתמי על האדמה ועל פירותיה ור' יוחנן מארץ ישראל והתם חתמי על הפירות: **ולא פליגי.** הא לן דאנן אכלינן מינייהו ומברכים עליהו: קופרא

מתני' אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך אחריהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכ"א ברכה אחת (מעין שלש) ר"ע אומר אפי' אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות השותה מים לצמאו מברך שהכל נהיה בדברו ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן: **גמ'** מ"ט דר"ג דכתיב [1]ארץ חטה ושעורה וגו' וכתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו' וכתיב [2]ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך ורבנן ארץ הפסיק הענין ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין ההוא מבעי ליה למעוטי הכוסס את החטה א"ר יעקב בר אידי א"ר חנינא [3]כל שהוא מחמשת המינין בתחלה מברך עליו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש אמר רבה בר מרי אריב"ל כל שהוא משבעת המינין בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו [א] ברכה אחת מעין שלש א"ל [4]אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מקדשך ועל מזבחך ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו והעלנו לתוכה (יג)ושמחנו בה כי אתה טוב ומטיב לכל דחמשת המינין על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה כו' וחותם על הארץ ועל המחיה מיחתם במאי חתים כי אתא [ב] רב דימי אמר רב חתים בר"ח ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים הכא מאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות א"ר עמרם (יד)ולא פליגי הא לן והא להו מתקיף לה ר"נ בר יצחק אינהו אכלי ואנן מברכין [5]אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ר' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה אמר

(ה) לעיל לה: מח., ב) עירובין ל., ג) ל"ל לא הוה רש"ל, ד) ומכיל להו לכולהו כל"ל רש"ל, ה) [ל"ל שרף פי' שמפיג את המאכל שבמעי' ערוך], ו) ס"א ל"ג, ז) עירובין יד., ח) [נ"ב תוס' לעיל לז.]. ד"ה בוהא ותוס' לקמן מה. ד"ה ר"מן, ט) [ומסתמא בבגיעה כי אתה ה' טוש וכו'], י) שבת ט: יומא כפ: ביצה ה. תענ' ד: קדושין כט: סוכה מח. [לעיל ה: ביצה יד: סוכה לו. ב"מ קז. ב"ב קמז.], כ) [נ"ז כט:].

תורה אור השלם

1. אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תֹּחֲצֵב נְחֹשֶׁת:
דברים ח ח-ט

2. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:
דברים ח י

הגהות הב"ח

(ה) במשנה מליח בתחלה:

גליון הש"ם

גמ' למעוטי הכוסס את החטה. ע' לעיל ל"ז ע"א תוס' ד"ה הכוסס:

הגהות הגר"א

[א] מאי ניהו ברכה ס' מעין ג'. נ"ב א"ל דמשמע מיניס בפת המחיה ועל הכלכלה כו' עד טוב ומעניב לכל ומוחם על האדמה ועל המחיה לפירוי דעץ על העץ ועל פרי העץ. דחמרא על הגפן ועל פרי הגפן. מיתתם ממלי חתים רב חסדא אמר כו'. כן הוא גי' רי"ף ורא"ש ולגי' שלנו נ"ע למה לא פסקו מה' מיניס: [ב] שם (כי אתא רב דימי א"ר חתים בר"ח כרוך מקדש ישראל וכ"ה הכא מאי) תא"מ:

לעזי רש"י

טונינ"א. טונה. קובייא"ש [קובידי"ש]. להקה.

מוסף רש"י

פירות גינוסר. אדמה יש כגרת ופירותיה מתוקין (ערובין ל.). צנא. סל (חולין נז.). דלא טעים זיונא. לא אכלמי לשונא ועדיין אני רעב (שם). מזייהו. שעורותיהם (מגילה סז. ועוד). ברכה אחת מעין שלש. כלומר אחת היא שהיא דוגמא ודומה לשלש ברכות דברכת המזון שהיא דאורייתא כדאמרינן (לקמן מח:) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך,זו ברכת הזן, דקאי אאכלת ושבעת דעיל, כלומר אאכילתך ואשביעתך ברכהו, על האדמה הטובה זו ברכת הארץ, אשר נתן לך זו בונה ירושלים, הטוב והמטיב ביגנה מיקנה ומיגה מן המזון, והני תלתא אלחם כתיבי, דכתיב לעיל מיניה ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, להכי מברכין עליה שלש ברכות שלמות, אבל אמיני פירות דאשיבי בשנה ארץ ישראל לא בעינן שלמות אבל מעין שלש סגי ליה (סידור רש"י סי' קס. הפרדס עמ' קעו, מחזור ויטרי סי' סט). שהכל נהיה בדברו. לפניו, ולאחריו לא כלום (ערובין יד:). ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות. ברכה זו היא קדומה אחר המקבלת, דכתיב (דברים ח ג) לא על הלחם לבדו, וכתיב כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (בת"י) ואני שמעתי דר' טרפון בא לחייב אף ברכה אחריו בורא נפשות רבות, ולא נהילא דאמרינן במס' נדה (נא:) יש טעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו, ואמרינן לאמוראי מאי, והוינן בה ולרב פפא דמברך אמיא כו' ולא אמרינן ולר' טרפון דמחייב אמיא מאי איכא אנרגה דר"ט אלפניו קאמר (ערובין שם). כי אתה טוב ומטיב לכל. כנגד הטוב והמטיב שביגנה (סידור רש"י סי' קי. הפרדס עמ' קעו, מחז"ו סי' ע). על המחיה. כלומר שהאדם חי בהן, ועל הכלכלה. זן ומשביע את הגוף, דמיני מזון הוא הואיל ונשלן (סידור רש"י סי' קיג. הפרדס עמ' קעח, מחז"ו סי' עא).

קמד א מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה ה והלכה ז סמג עשין כח טוש"ע או"ח סימן ריב סעיף ג:

קמה ב מיי' שם ה"ג ג והלכה יא סמג שם טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ג [כז]:

קמו ג מיי' פ"ג מהל' ברכות הלכה יג ופ"ח הל' יד סמג שם טוש"ע שם [סעיף י-יג]:

קמז ד מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סימן רח סעיף י:

רבינו חננאל

מתני' [הביאו לו מליח. היינו ספלי טרית]. באוכלי פירות גנוסר שנו. שמתוקים מאוד והאוכלם אוכל דבר מליח עמהם, כדאמרינן לקמן שהיו נותנין ספלי טרית לקוצצי תאנים, ואותו מליח עיקר, שאי אפשר לאוכלי פירות גינוסר בלא הם, והפת עצמו אינו אלא ללפת בו המליח. זיונא סלקא דעתך. [עי' פי' ר"ח עירובין ל, א]. [עיר אחת היתה לו לינאי המלך שהיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית. פי' ספלים מלאים טרית, והוא המליח שאוכלין אחר שאוכלין מפירות גנוסר הרבה למרק האכילה שבמעיו, אי נמי דנגרריה לליביה]. מתני' אכל ענבים ותאנים ורמונים מברך עליהם שלש ברכות דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש. ואסיקנא כל שהוא מחמשת המינים, שהוא מין דגן חטה ושעורה כוסמת שבולת שועל ושיפון, והן מבושלין, בתחלה [מברך] בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. והוא ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה חיים ומזון, על שהוצאתנו מארץ מצרים, רחם ה' עלינו ועל ישראל עמך ועל עירך ועל נחלתך ועל היכלך ועל מזבחך ועל מקדשך, ובנה עירך במהרה בימינו ונחמנו בה, כי אל טוב ומטיב אתה ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה. וכל שהוא משבעת המינים ואינו מין דגן, בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף על העץ ועל פרי העץ וכו'. ביין תחלה בורא פרי הגפן ובסוף על הגפן ועל פרי הגפן וכו'. וחותם בחוצה לארץ בא"י על הארץ ועל הפירות, ובארץ ישראל על הארץ ועל פירותיה. אבל שאר מיני פירות כגון אתרוגין ותפוחין ואגוזין ושקדים וכיוצא בהן, שאינו מיני מזונות, בתחלה מברך בורא פרי העץ ולבסוף בורא נפשות [רבות]. והיכא דאכל מיני מזונות ופרי העץ ושתה יין, מברך ברוך אתה ה' על המחיה ועל הכלכלה, על הגפן ועל פרי הגפן, ועל העץ ועל פרי העץ, ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה וכולי, וחותם ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל הגפן ועל פרי העץ ושפיר דמי. ולא הוי כי האי גוונא חותם בשתים, דאמרינן אין חותמין בשתים, מאי טעמא שהארץ היא המוציאה את הגפן וכל פרי העץ.